

Jongeren en heemkunde¹

Heemkunde en jeugdbewegingen

Is je heemkring op zoek naar verjonging? Of willen jullie graag een keer samenwerken met jongeren uit jullie dorp, stad of streek? Misschien is er wel een plaatselijke jeugdbeweging die hier interesse in heeft en jullie hulp kan gebruiken! Immers, jeugdbewegingen zijn ook erfgoed en hebben allemaal een boeiende (lokale) geschiedenis.

Optocht van een muziekkapel van de Chiro in Antwerpen, jaren 1940

Samenwerking op Vlaams niveau

Op Vlaams niveau kwam er tijdens de laatste fase van het erfgoedproject 'Chiro Retro' (2007-2010) een samenwerking tot stand tussen Heemkunde Vlaanderen en de koepels van acht Vlaamse jeugdbewegingen.² Het project 'Chiro Retro', dat werd ondersteund door de Vlaamse overheid, kaderde in de viering van het 75-jarig bestaan van Chirojeugd Vlaanderen. Binnen het project werden eerst een aantal instrumenten ontwikkeld voor Chiro-groepen, en kregen deze groepen antwoord op al hun vragen omtrent erfgoed en lokale geschiedenis. Vervolgens ontstond de brochure *Jeugdbewegingen en erfgoed*, een handleiding over de geschiedenis van

de jeugdbewegingen in Vlaanderen en hoe lokale groepen hun eigen verhaal kunnen achterhalen en schrijven. Deze brochure handelt over archivering, mondelinge geschiedenis en de ontsluiting van het erfgoed van jeugdbewegingen, bijvoorbeeld naar aanleiding van een jubileum. Ze is ook digitaal te vinden op www.heemkunde-vlaanderen.be.

De consultants van Heemkunde Vlaanderen ondersteunen nu de Vlaamse jeugdbewegingen (zowel op lokaal, regionaal en nationaal niveau) op het vlak van erfgoedzorg en -ontsluiting, wanneer hierover vragen opduiken die niet beantwoord kunnen worden door de medewerkers van de jeugdbewegingen zelf.

Herbeleven van het verleden naar aanleiding van 75 jaar Chiro te Bokrijk.

Jeugdbewegingen in Vlaanderen

Na de internationale viering van honderd jaar scouting in 2007 vierden onlangs ook de Vlaamse scouts, met name Scouts en Gidsen Vlaanderen en FOS Open Scouting, hun honderdste verjaardag. Zo'n jubileum is de ideale aanleiding om in het verleden te duiken. Dit gebeurde onder andere met de uitgave van het boek *En sterren staan al teder. 100 jaar Scouts en Gidsen Vlaanderen* van Katrien Verreycken.

Viering 100 jaar scouting in het Koning Boudewijnstadion (2007)

Jeugd Rode Kruis, de jongerenwerking van Rode Kruis-Vlaanderen, werd opgericht in 1923 en bestaat volgend jaar dus negentig jaar. Veel Vlaamse jeugdbewegingen ontstonden in de jaren 1920, in het kader van de Katholieke Aktie, een beweging van de paus om de secularisering van de samenleving tegen te gaan, zoals KAJ, KLJ (opgericht door de Boerenbond in 1927 als Boerenjeugdbond), KSA en VKSJ. In 1978 fuseerden deze laatste twee tot KSJ-KSA-VKSJ. Volgend werkjaar staat bij hen het thema 'historiek' in de kijker, naar aanleiding van de 85ste verjaardag van KSA en VKSJ, de 35ste verjaardag van KSJ en de 25ste editie van hun bekende vierdaagse tocht Joepie. Erfgoedzorg en -ontsluiting zullen centraal staan, op alle niveaus. Leden en leiding van lokale groepen worden warm gemaakt om aan de slag te gaan met hun geschiedenis.

De Chiro ontstond in 1934. In 2008-2009 werd dit uitgebreid herdacht met tientallen activiteiten, waaronder Chiro Expo en Chiro Retro, twee erfgoedprojecten.

JNM en Wel Jong Niet Hetero zijn de twee jongste jeugdbewegingen in Vlaanderen. JNM, Jeugdbond voor Natuur en Milieu, ontstond in 1983 na een fusie van de Belgische Jeugdbond voor Natuurstudie en de Wielewaaljongeren. Naar aanleiding van 25 jaar JNM in 2008 verscheen het jubileumboek *Excursie vertrekt*, een overzicht van de geschiedenis van deze jeugdbeweging voor jongeren met een interesse voor de natuur en het milieu. Wel Jong Niet Hetero ten slotte ontstond in 1994 wanneer drie lokale verenigingen voor jonge holebi's een samenwerkingsverband op touw zetten. In 2014 worden zij dus twintig jaar.

De acht jeugdbewegingen die samenwerken met Heemkunde Vlaanderen zijn natuurlijk niet de enige in Vlaanderen. Het betreft de jeugdbewegingen die samen De Dag van de Jeugdbeweging organiseren en regelmatig een gezamenlijk overleg houden. Daarnaast hebben ook de Rode Valken en het VNJ (Vlaams Nationaal Jeugdverbond) zowel een nationale koepel als lokale groepen, en uiteraard zijn er nog vele andere jeugdverenigingen actief in Vlaanderen, die niet per se onder de noemer jeugdbeweging vallen.

Samenwerking op lokaal niveau

Ook binnen de lokale context van een gemeente, stad of regio wordt samengewerkt tussen heemkringen en jeugdbewegingen. Dit gebeurt dikwijls naar aanleiding van een jubileum. Op zoek naar historisch materiaal om de viering op te smukken of een tentoonstelling samen te stellen, komen groepen dan al snel bij een heemkring of een documentatiecentrum terecht. Ook groepen die hun archief op orde willen brengen of met een degelijke archiefwerking willen starten, kunnen hiervoor vaak beroep doen op de expertise van heemkundigen uit hun nabije omgeving. In beide gevallen vertrekt de vraag meestal vanuit de jeugdbeweging. Maar ook heemkringen onderzoeken soms de geschiedenis van hun plaatselijke jeugdbeweging. Zij richten zich dan tot de huidige generatie leiding, of, voor bepaalde bronnen zoals de aansluitingslijsten van de groepen, tot het nationaal secretariaat van de jeugdbeweging.

Paneel over het ontstaan van de Chiro. Het paneel is te ontlenen door lokale groepen op het nationaal secretariaat van Chirojeugd Vlaanderen, om te gebruiken op een tentoonstelling, bijvoorbeeld naar aanleiding van een jubileumviering.

In de Antwerpse Kempen staan heel wat dergelijke samenwerkingsverbanden in de steigers. Heemkundige Kring De Griffioen Dessel helpt de plaatselijke Chirojongens en -meisjes naar aanleiding van hun nakende 50ste verjaardag. De heemkundigen helpen met het bijebrengen en het onderzoeken van de groepsarchieven, met het digitaliseren van oude films aangeleverd door een oud-leider en dragen zo bij tot (de historische inkleding van) het jubileumfeest. Ook KLJ Tongerlo plant een samenwerking met Heemkring Ansfried. De jongeren willen hun archief, dat voornamelijk bestaat uit verslagen en foto's, in orde brengen en zullen hierbij hulp krijgen van lokale heemkundigen. In Mol ten slotte schrijven enkele leiders van Chiro Albatros Wezel samen met de Molse Kamer voor Heemkunde een artikel over de geschiedenis van deze groep, dat gepubliceerd zal worden in het jaarboek van de heemkring, *Molse Tijdingen*.

De jeugdbeweging werkt mee aan een activiteit rond heemkunde: in Villa de Schans, op de grens van Dessel en Mol, speelt een Chiro-meisje uit Retie zuster Antonia, één van de helden die centraal stonden op Erfgoeddag 2012.

Samenwerken met jongeren kan natuurlijk enkel wanneer een heemkring effectief in contact treedt met een lokale groep en met hen afspreekt. Wanneer je jongeren uit de jeugdbeweging wil ontmoeten, hou je best rekening met hun eigen karakteristieken. Jongeren in een jeugdbeweging zijn bijvoorbeeld eveneens vrijwilligers. Je bereikt hen het snelst door hen te bellen of even langs te gaan bij hen thuis. Vaak is er wel een gemeenschappelijke kennis via wie het contact kan verlopen, of om het ijs te breken. Een e-mail sturen kan natuurlijk ook, maar jonge mensen reageren niet altijd frequent op

hun mails. Ze ontvangen graag brieven maar dan moeten ze daarna nog wel willen reageren. Persoonlijk contact is daarom de beste optie om een ontmoeting tot stand te brengen. Hou zeker rekening met de drukke agenda van de geëngageerde jeugd en met de specifieke timing van een jeugdbeweging. In de zomer zijn zij vaak moeilijker te bereiken wegens de kampen die op het programma staan. Veel leiding studeert nog, dus houd ook rekening met de drukke examenmaanden. Een jeugdbeweging plant vaak het werkjaar in september-oktober, dat zijn goede maanden om hen te bereiken. Maar ook bijvoorbeeld de maand maart is een geschikte maand, net voor de meestal drukke lentemaanden vol activiteiten.

Chiro Limburg viert 25-jarig bestaan in stadion Waterschei (1967)

Een ideale gelegenheid om jongeren aan te spreken is een nakend jubileum van een groep. De interesse in de geschiedenis van hun groep wordt hierdoor bij de leiding opgewekt. Misschien hebben de jongeren zelf al plannen om in het verleden te graven maar weten ze niet hoe er aan te beginnen. Dan kan het aanbod van een heemkring als muziek in de oren klinken. Denk hierbij ook aan de grote verjaardagen van de nationale koepels van de jeugdbewegingen, wanneer er sowieso meer aandacht wordt geschonken aan geschiedenis. In het werkjaar 2012-2013 zal dit voornamelijk het geval zijn bij KSJ-KSA-VKSJ, die meerdere verjaardagen vieren en als centraal jaarthema gekozen hebben voor 'historiek'.

Boekpresentatie op jubileumviering van 50 jaar Chiro Iris in Dilbeek in 2005

Een heemkring kan ook ‘verjongen’ door een jeugdig thema te behandelen, wat voor de nodige uitstraling kan zorgen bij de jeugd in de gemeente. Want op veel plekken in Vlaanderen zijn jeugdbewegingen wel verdwenen, maar maken ze wel nog deel uit van de lokale geschiedenis. Naar aanleiding van 75 jaar Chiro zette de Kring voor Heemkunde Berchem in 2009 een tentoonstelling op met ‘materieel erfgoed van zes verdwenen Chirogroepen uit drie parochies in Berchem. In de jaren 1950 en 1960 kende de Chiro een grote bloei aldaar en maakten de jeugdbewegingen een belangrijk deel uit van het verenigingsleven. Eind jaren 1970 hield de laatste groep er op te bestaan. De tentoonstelling kon rekenen op belangstelling van oudere mensen, die er destijds bij waren. Maar ze wekte zeker ook de interesse van Antwerpse jongeren die momenteel actief zijn in een jeugdbeweging en die in het historische verhaal inspiratie vonden voor hun huidige, niet altijd gemakkelijke, werking. In het hoofdstuk ‘De verenigde jeugd’ uit het in 1999 verschenen boek *Leven in oud-Zepperen* vertelde heemkundige Antoine Bessemans de geschiedenis van de nog steeds bestaande KLJ uit Zepperen, maar ook van de verdwenen Chiro-, KAJ- en KSA-groep.

Naast een jubileumviering, een tentoonstelling, een groepsarchief of lokaal historisch onderzoek zijn er nog andere aanleidingen om samen te werken met jongeren uit een jeugdbeweging. Een goed voorbeeld is Erfgoeddag. Op 26 april 2009 stond deze dag in het teken van het thema ‘vriendschap’. In meer dan twintig gemeenten werd een samenwerking opgezet tussen jeugdbewegingen, cultuur- en erfgoedverenigingen en heemkringen.

Een greep uit het aanbod dat werd gerealiseerd:

fiets- en wandeltochten, zangstondes, tentoonstellingen, spelen uit de oude doos, filmvoorstellingen, historische stoeten, gezinsactiviteiten enzovoort. De scouts van Hansbeke en de Chiro van Landegem voerden in de tuinen van kasteel Ter Wallen in Merendree hun geplande spelactiviteiten uit, waarbij elke bezoeker van Erfgoeddag kon meegenieten. Tegelijkertijd werden in een tent foto’s en dia’s geprojecteerd van vier Chirogroepen, drie KLJ-groepen, twee scoutsgroepen, twee KAJ-groepen en twee KSA-groepen, verzameld door de heemkundige kring Het Land van Nevele. Deze intergeneratieve activiteit rond de geschiedenis en het heden van de plaatselijke jeugdbewegingen was een groot succes, met 150 deelnemende kinderen en jongeren en 400 bezoekers. Het Land van Nevele wil in het kader van de herdenking van Wereldoorlog I opnieuw een samenwerking met de jeugdbewegingen realiseren. Denk dus zeker ook eens aan de lokale jeugdbeweging wanneer er plannen worden gesmeed voor Erfgoeddag. In 2013 wordt ‘Stop de tijd’ het thema, en in 2014 ‘Grenzeloos’.

Jubileumviering 50 jaar Chiro Singa Kruishoutem

Ook Open Monumentendag, of De Nacht van de Geschiedenis van het Davidsfonds, kan een aanleiding vormen om contact te zoeken met jongeren, via de lokale jeugdbeweging. Voordelen hiervan zijn de nationale bekendheid van dit soort evenementen. Maar uiteraard kunnen ook lokale projecten leiden tot een samenwerking. De vraag kan vertrekken vanuit de jeugd, wanneer zij nood hebben aan de kennis, expertise en ervaring van heemkundigen. Maar ook een heemkring kan zich wenden tot de jongeren, wanneer er vraag is naar spierkracht, acteurs, figuranten, computerspecialisten, afnemers van interviews... Zoek dus zeker contact met een jeugdbeweging. Verjonging verzekerd!

Waarom samenwerken?

Nergens ter wereld zijn jeugdbewegingen zo groot en populair als in Vlaanderen. Jeugdbewegingen zijn cultureel erfgoed en zijn een fantastische bron voor lokale geschiedenis. Je vindt er zowel immaterieel, roerend en onroerend erfgoed. Het loont de moeite om al deze zaken – liederen, muziek, rituelen, tradities, spelen, verhalen, documenten, foto's, kledingstukken, vlaggen, lokalen, speelterreinen, kapelletjes... - te verzamelen, te bewaren, te registreren, te valoriseren, te bestuderen en te ontsluiten.

Het erfgoed en de archieven van de lokale groepen wordt meestal bewaard door de groepen zelf of door individuen die in de jeugdbeweging zaten of zitten. Maar dit gebeurt vaak niet in goede omstandigheden, of niet systematisch, of onvolledig... kortom, niet volgens de regels van de kunst van de erfgoedzorg. Op deze manier gaat veel waardevolle lokale geschiedenis verloren, en dat is jammer. Dikwijls ontbreekt het de jongeren aan kennis van zaken, en aan tijd. Dit is alvast iets waarbij heemkundigen hen van dienst kunnen zijn. Heemkundige kringen als expertisehouders en lokale bewaarinstellingen kunnen met jongeren samenwerken en op zoek gaan naar oplossingen binnen de lokale context. Op die manier wordt het erfgoed van vorige generaties bewaard voor toekomstige generaties.

Het Historisch-Archeologisch Documentatiecentrum van Spaenhiers, de archeologisch-historische kring van Koekelare kan hier als voorbeeld aangehaald worden. De groepsarchieven van de lokale jeugdbeweging worden bewaard in het HADOC en blijven daardoor in de gemeente waar ze elke eer-

ste en derde zaterdag van de maand geraadpleegd kunnen worden. Soms is er ook sprake van hoogdringendheid, wanneer een groep amper over oude documenten beschikt en de pioniers van de beweging stilaan allemaal het loodje leggen. Een project mondelinge geschiedenis, waarbij zowel jongeren uit de jeugdbeweging als heemkundigen interviews afnemen van stichters, oud-leiding en andere betrokkenen, kan bepaalde leemtes opvullen. Zo'n project is ook iets wat zowel jong en oud interesseert. Jonge filmmakers, fotografen en journalisten in spe kunnen hierbij eveneens hun talenten inzetten.

Jongeren kunnen daarnaast dus ook heemkringen van dienst zijn, met hun specifieke kennis en expertise, bijvoorbeeld over digitalisering, sociale media, communicatie. En aangezien veel jonge mensen geschiedenis, kunstwetenschappen, taalkunde, monumentenzorg... studeren, of een lerarenopleiding volgen, zijn zij massaal vertegenwoordigd onder de populatie van de jeugdbeweging. Zij kunnen vanuit hun studie zeker ook een bijdrage leveren aan het werk van heemkundigen, bijvoorbeeld wanneer zij werken rond een plaatselijk thema.

Het grote voordeel van een intergenerationele samenwerking binnen een lokale context is de gedeelde band met het onderwerp en het dorp, de stad of de streek. Jong en oud zijn samen betrokken, leren van elkaar, ondersteunen elkaar, vullen elkaar aan. Een intergenerationele activiteit draait om interactie, dialoog, uitwisseling en ontmoeting tussen groepen van een andere leeftijd. Heemkunde en jeugdbewegingen zijn hierdoor een perfecte match, want het erfgoed van jeugdbewegingen wordt letterlijk van generatie op generatie overgedragen.

Geertje Cools

1 In mei 2011 werd de 'Werkgroep Jongeren en Heemkunde' opgericht binnen Heemkunde Vlaanderen. De jonge leden van de algemene vergadering (jonger dan 40 jaar) en de jonge medewerkers van Heemkunde Vlaanderen werden uitgenodigd om hieraan mee te werken. Bedoeling van de werkgroep is om na te denken over hoe meer jongeren bij heemkundige kringen betrokken kunnen worden én om binnen Heemkunde Vlaanderen een jongerenwerking op te zetten op landelijk niveau door jongeren die actief bezig zijn met heemkunde samen te brengen. De werkgroep startte met een artikelenreeks in Bladwijzer met tips en goede voorbeelden over jongeren en heemkunde. Een andere recente actie van de werkgroep is de organisatie van een nationale ontmoetingsdag voor jongeren die met heemkunde (willen) bezig zijn op 23 juni 2012 te Tervuren.

2 Chirojeugd Vlaanderen, JNM, FOS Open Scouting, KSJ-KSA-VKSJ, KLJ, Scouts en Gidsen Vlaanderen, Jeugd Rode Kruis en Wel Jong Niet Hetero

